

УДК 342.537.5:342.565.2(477)

О.О. ЛЮБЧЕНКО, Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ VERSUS КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ: ДОЛЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ» ВІД 8 ГРУДНЯ 2004 РОКУ № 2222-IV

***Ключові слова:** демократичні засади ухвалення рішень, конституційно-правова реформа, зловживання повноваженнями, правові позиції Конституційного Суду України, охорона Конституції України*

08.12.2004 р. Верховною Радою України було ухвалено Закон України «Про внесення змін до Конституції України», відповідно до якого в Україні відбувся перехід від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської форми правління, перерозподіл повноважень між вищими органами державної влади України [1]. Від самої дати прийняття цього Закону точилися суперечки стосовно дотримання встановленої у розділі XIII Конституції України процедури його ухвалення та його подальшої долі [2]. Зазначені суперечки спричинили «протистояння» не лише всередині парламенту, але й у відносинах між Верховною Радою України та Конституційним Судом України.

Дослідження окремих питань конституційно-правової реформи 2004 р. займалися В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко, В.П. Колісник, Ю.Г. Барабаш, В.В. Речицький, В.М. Шаповал, А.О. Селіванов, А.А. Стрижак, М.І. Козюбра та інші. Утім, врахування досвіду ухвалення та аналізу долі Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 08.12.2004 р. є корисним і необхідним для подальшого проведення конституційно-правової реформи в Україні, що потребує додаткових наукових

досліджень у цій галузі. Мета статті – дослідити окремі аспекти проведення проміжної конституційно-правової реформи 2004 року на підставі аналізу рішень парламенту України і Конституційного Суду України. Завдання статті – проаналізувати дотримання демократичних засад ухвалення рішень Верховною Радою України та Конституційним Судом України, що стосуються Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 08.12.2004 р.

Ще до набрання чинності усіма положеннями Закону України «Про внесення змін до Конституції України» № 2222-IV група парламентарів (із фракції Блоку Юлії Тимошенко) підготувала звернення до Конституційного Суду України із проханням перевірити дотримання належної процедури прийняття змін до Конституції України, яке за станом на серпень 2005 р. ще не було подане до Конституційного Суду (п.42 Пояснювального меморандуму співдоповідачок із Доповіді ПАРС) [3].

Незадовго (у жовтні 2005 р.), розпочалося блокування роботи єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні, яке тривало до серпня 2006 року. На думку М.І. Козюбри, «у парламенті України був штучно створений вакуум» і судді Конституційного Суду України не приводилися до присяги, чим унеможлилювалася робота органу конституційного контролю [4]. Нагадаємо, що близько року Конституційний Суд України не міг функціонувати через відсутність кворуму як для вирішення питань про відкриття провадження у справах, так і для розгляду справ, провадження за якими вже відкрито. Проте, Конституційний Суд України був навмисно заблокований парламентом України, а Президент України демонстрував бездіяльність [2].

Крім того, 04.08.2006 р., перед розблокуванням роботи Конституційного Суду України, Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до розділу IV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про Конституційний Суд України», який складався з двох пунктів: п.1 зазначеного Закону передбачав виведення з-під юрисдикції Конституційного Суду України розгляд питань про відповідність Конституції

України (конституційність) законів України про внесення змін до Конституції України, що набрали чинності; п.2 – мав суто формальне значення, адже передбачав порядок набрання чинності цим же Законом [5]. У такий спосіб (шляхом обмеження конституційних повноважень єдиного органу конституційної юрисдикції України) парламент України вирішив забезпечити себе від скасування політичної реформи 2004 р., що автоматично означало би для нього скорочення строків повноважень від 5 до 4 років і втрату переліку суттєвих повноважень, які були отримані ним внаслідок переходу до парламентсько-президентської форми правління.

Згодом, Рішенням Конституційного Суду України від 26.06.2008 р. № 79-V у справі про повноваження Конституційного Суду України зазначений Закон був визнаний неконституційним, оскільки орган конституційного контролю дійшов висновку, що Верховна Рада України, здійснюючи законотворчу діяльність, може врегульовувати питання щодо єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні лише у межах її конституційних повноважень, передбачених ст.153 Конституції України, а саме визначати порядок організації і діяльності Конституційного Суду України та процедуру розгляду ним справ. Зміна ж визначених Конституцією України повноважень Конституційного Суду України може здійснюватися лише шляхом внесення змін до Конституції України (частини 5, 6 п.п.3.1. мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 26.06.2008 р. № 13-рп/2008) [6]. Зазначена правова позиція єдиного органу конституційної юрисдикції України є цілком слушною, оскільки згідно зі ст.15 Закону України «Про Конституційний Суд України» (далі – Закон) перевищення конституційних повноважень при прийнятті правових актів є підставою для визнання їх такими, що не відповідають Конституції (є неконституційними), що відповідно до ч.2 ст.152 Конституції України означає втрату цими актами чинності з моменту ухвалення Конституційним Судом відповідного рішення.

Для забезпечення стабільності Конституції України, внесення змін в її текст на законних

підставах, важливо дотримати усі процедури [7, с.307]. Саме дотримання демократичних засад ухвалення рішень вищими органами державної влади є першочерговою умовою для вдалого проведення будь-яких реформ, зміцнення демократичного ладу в Україні. Зокрема, В.П. Колісник зазначає, що «сутність демократії полягає не лише у можливості вибору (вибору в широкому розумінні: вибору напрямків подальшого поступу суспільства; вибору привабливих ідей та стратегій; вибору варіантів проявів політичної активності; вибору гідних претендентів серед альтернативних кандидатів тощо), але й у дотриманні процедури, що є заздалегідь визначеною, загальновідомою та демократичною за змістом» [8].

У ч.3 ст.61 Закону встановлений обов'язок органу конституційної юрисдикції визнавати правові акти (їх окремі положення) неконституційними за відсутності конституційного подання чи конституційного звернення (тобто з власної ініціативи), якщо у процесі розгляду справи за конституційним поданням чи конституційним зверненням виявлено невідповідність Конституції України інших правових актів (їх окремих положень), крім тих, щодо яких відкрито провадження у справі [9].

Прикладом реалізації зазначеного повноваження є Рішення Конституційного Суду України від 01.04.2008 р. № 4-рп/2008 у справі про Регламент Верховної Ради України [10]. У цій справі до органу конституційної юрисдикції звернувся суб'єкт права на конституційне подання (50 народних депутатів України) із клопотанням здійснити конституційний контроль положення ст.219 Регламенту Верховної Ради України затвердженого Постановою Верховної Ради України від 16.03.2006 р. із наступними змінами і доповненнями. У результаті розгляду справи за цим конституційним поданням Конституційний Суд України ухвалив рішення визнати такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), Постанову Верховної Ради України «Про Регламент Верховної Ради України» від 16.03.2006 р.

Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і ві-

дповідно до законів України (ч.2 ст.6 Основного Закону України); органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ч.2 ст.19 Конституції України) [11]. Отже, на підставі ч.3 ст.61 Закону Конституційний Суд України за умови звернення до положень Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 08.12.2004 р. № 2222-IV у процесі розгляду справи за конституційним поданням чи конституційним зверненням, навіть у випадку відкриття провадження щодо інших правових актів (їх окремих положень), а не зазначеного Закону, мав би ухвалити рішення про визнання неконституційним Законом № 2222-IV.

Так, орган конституційної юрисдикції у п.5 мотивувальної частини Рішення від 16.05.2007 р. № 1-рп/2007 (справа про звільнення судді з адміністративної посади) зазначив: «Конституція України надала Президентіві України ряд повноважень стосовно організації і діяльності судової влади. Згідно з п.22 ч.1 ст.106 Основного Закону України Президент України має право в порядку, визначеному законом (п.14 ч.1 ст.92, ст.53 Конституції України), призначати на посади і звільняти з посад третину складу Конституційного Суду України» [12]. У коментованому випадку Конституційний Суд України залишив поза увагою, що у порівнянні з законопроектом № 4180 із внесеними до нього поправками, щодо якого орган конституційної юрисдикції дав Висновок від 12.10.2004 р. № 2-в/2004, у Законі № 2222-IV наявні зміни, зокрема у новій редакції п.22 частини першої ст.106 слова «половину складу Конституційного Суду України» замінено словами «третину складу Конституційного Суду України» [13]. Аналогічним прикладом є Рішення від 25.06.2008 р. № 12-рп/2008 у справі про перебування народного депутата України у депутатській фракції, у якому було розтлумачено п.6 ч.2 та ч.6 ст.81 Конституції України [14]. При розгляді цієї справи Конституційний Суд України проігнорував, що у порівнянні з законопроектом № 4180 із внесеними

до нього поправками, щодо якого орган конституційної юрисдикції дав Висновок від 12.10.2004 р. № 2-в/2004, у Законі № 2222-IV наявні зміни, а саме: у п.6 ч.2 та ч.6 нової редакції ст.81 виключено слово «(виключення)», що суттєво змінило зміст норми.

Орган конституційної юрисдикції не тільки знехтував обов'язком, передбаченим ч.3 ст.61 Закону, хоча з огляду на порушення конституційної процедури розгляду і прийняття Закону № 2222-IV мав ухвалити рішення про визнання його неконституційним. Конституційний Суд України Ухвалою від 05.02.2008 р. № 6-у/2008 відмовив за формальною підставою у відкритті провадження за конституційним поданням 102 народних депутатів щодо конституційності Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 08.12.2004 р. (через невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України»: не правильно вказані, на думку Конституційного Суду України, повне найменування, номер і дата прийняття правового акта, положення якого оспорується та недотримання вимоги стосовно викладення аргументів і стверджень про неконституційність зазначеного акта, що відповідно суперечить п.3 ч.2 ст.39 і ч.1 ст.71 Закону [15].

Доля Закону № 2222-IV була вирішена Рішенням Конституційного Суду України від 30.09.2010 р. № 20-рп/2010, яким зазначений Закон було визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним) у зв'язку з порушенням конституційної процедури його розгляду та прийняття.

Орган конституційної юрисдикції наголосив, що 08.12.2004 р. Верховна Рада України розглянула Законопроект № 4180 із поправками, щодо якого Конституційний Суд України не давав висновку, і ухвалила Закон № 2222-IV, чим порушила вимоги ч.2 ст.19, ст.159 Конституції України (п.5 мотивувальної частини Рішення № 20-рп/2010). Крім того, Конституційний Суд України зазначив, що одночасне прийняття самостійних правових актів, предмет регулювання яких та визначені у статтях 91, 155 Конституції України проце-

дури їх розгляду й ухвалення є різними, свідчить про порушення Верховною Радою України ч.2 ст.19 Конституції України при прийнятті Закону № 2222-IV (п.5 мотивувальної частини Рішення № 20-рп/2010) [16]. Мова йде про ухвалення одночасним голосуванням Закону № 2222-IV разом із Постановою Верховної Ради України «Про попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України» № 2223-IV та Законом України «Про особливості застосування Закону України «Про вибори Президента України» при повторному голосуванні 26.12.2004 р.» № 2221-IV.

Складається враження, що Конституційний Суд України у найвідповідальніший момент намагався уникнути ухвалення рішень із питань, відповіді на які може давати лише єдиний орган конституційної юрисдикції. Причому, під час вирішення аналогічних питань (щодо відкриття провадження у справі) він нехтує своїми конституційними обов'язками: в одній ситуації висловлює сумнівну правову позицію (відмовляє у відкритті провадження, зокрема, через неправильне зазначення у конституційному поданні реквізитів правового акту, положення якого оспорується), а в іншій (із такого ж питання) – всупереч ухваленій раніше, наполягає на діаметрально протилежному (відкриває провадження у справі і визнає неконституційним правовий акт в цілому).

Конституційний Суд України відіграє вагомую роль у механізмі забезпечення дотримання, захисту та охорони Конституції України, сприяє формуванню демократичної практики застосування Конституції, підвищенню престижу та авторитету Конституції в національній правовій системі [7, с.308]. Єдиний орган конституційної юрисдикції, не підміняючи законодавчі та виконавчі органи державної влади, є ефективним засобом у механізмі стримувань і противаг, вирішуючи конфлікти між ними та іншими суб'єктами суспільних відносин на підставі Конституції і закону [17, с.50]. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковими для всіх суб'єктів права, і в цьому виявляється його сила як органу державної влади.

Конституційний Суд України має виконувати своє основне призначення – забезпечувати захист прав людини, правову охорону Конституції, її тлумачення відповідно до букви і духу Основного Закону. Охорона Конституції, по суті, повинна оберігати від дії політичних технологій і маніпулювання суспільною свідомістю, коли політичні задуми виявляються сильнішими за громадську протидію вторгнення політики в конституційну основу життя народу [18, с.91].

На перехідному етапі розвитку нашої країни конституційний контроль як форма правової охорони Конституції України має особливе значення для забезпечення стабільності конституційного ладу. Скасувавши політичну реформу 2004 року, єдиний орган конституційної юрисдикції стабілізував політичну ситуацію в країні. Проте, створеною конституційною практикою поставив перелік проблемних питань, неузгодженостей, які активно дискутуються в суспільстві.

Отже, Верховна Рада України та Конституційний Суд України порушили демократичні засади під час ухвалення рішень, що стосувалися конституційно-правової реформи 2004 року. Особливу увагу маємо звернути на нехтування вимог ч.2 ст.6, ч.2 ст.19 Основного Закону України (принцип конституційної законності, спеціально-дозвільний принцип) [19; 20]. У загальному вигляді зазначений принцип формулюють як загальну вимогу, що відображає потребу (необхідність) правомірної поведінки (діяльності) всіх суб'єктів конституційно-правових відносин [19, с.877]. У більш конкретному значенні, стосовно вищих органів державної влади, цей принцип відповідає загальновідомій формулі – «заборонено все, що прямо не передбачено законом». Спеціально-дозвільний принцип, поширюючи свій нормативний вплив на органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, суттєво обмежує цих суб'єктів у виборі варіантів чи моделі своєї поведінки. Адже вони зобов'язані діяти лише таким чином та у такий спосіб, як це прямо передбачено конституційно-правовими нормами і лише у межах закріпленої за ними компетенції [20, с.57].

По-перше, Верховна Рада України порушила встановлений порядок внесення змін до Конституції України – ухвалила Закон № 2222-IV: а) без попереднього висновку Конституційного Суду України щодо його конституційності; б) разом з іншим законом, що не передбачено Конституцією України.

По-друге, парламент України вийшов за межі своїх повноважень (блокування роботи Конституційного Суду України, ухвалення Закону № 79-V щодо обмеження конституційної юрисдикції Конституційного Суду України), чим у неправовий спосіб намагався відстояти конституційність Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 08.12.2004 р. № 2222-IV.

До речі, саме зазначені зловживання Верховною Радою України власними повноваженнями стали однією з вагомих передумов політичної кризи.

По-третє, Конституційний Суд України, розглядаючи питання щодо тлумачення конституційно-правових норм, які були змінені внаслідок проведення конституційно-правової реформи 2004 року, посилаючись на них при вирішенні інших справ, поставився до положень Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 08.12.2004 р. як до органічної частини Основного Закону України, нехтуючи при цьому обов'язком, що передбачений ч.3 ст.61 Закону.

По-четверте, єдиний орган конституційної юрисдикції України спочатку відмовив у відкритті провадження щодо конституційності Закону № 2222-IV із суперечливих формальних підстав (зокрема, через неправильне зазначення у конституційному поданні реквізитів правового акту, положення якого оспорювалися), а потім – всупереч висловленій раніше правовій позиції – відкрив провадження у справі за конституційним поданням, в якому так само неправильно були зазначені реквізити правового акту, положення якого оспорювалися, і визнав неконституційним Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 08.12.2004 р.

Такі рішення єдиного органу конституційної юрисдикції України виявилися суперечливими, хоча, починаючи із першого звер-

нення під час здійснення конституційного судочинства до положень Закону № 2222-IV, у Конституційного Суду України були всі підстави для визнання його неконституційним.

Маємо пам'ятати, що звичайно, складні юридичні процедури, які встановлені Конституцією, ускладнюють її зміни. Проте головне полягає не в них, а в умовах, що об'єктивно склалися. Якщо ці умови потребують зміни конституції і для цього є політична воля правлячих сил, зміни відбудуться [21, с.100].

Таким чином, під час проведення подальшої конституційно-правової реформи маємо обов'язково врахувати попередній досвід. Підтримуємо слушну позицію із цього приводу Ю.С. Шемшученка: «існує потреба у продовженні обговорення ключових проблем конституційної реформи, поглиблені теоретичних питань українського конституціоналізму та державного управління. Йдеться про розроблення доктринальної концепції конституційної реформи, продумане її проведення без поспіху і надмірного радикалізму» [22, с.623].

Головною передумовою успішного конституційно-правового реформування є дотримання демократичних засад ухвалення рішень вищими органами державної влади України із цих питань, демократичних процедур внесення змін до Конституції України, які передбачені в Основному Законі України. Водночас, принцип законності у жодному разі не має поступатися політичній доцільності, що, на жаль, мало місце під час проведення конституційної реформи 2004 року.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» : від 08.12.2004 р., № 2222-IV // Офіційний вісник України. – 2004. – № 49. – Ст. 3201.
2. Захаров Є. Нова Конституція – *hie et nunc!* / Є. Захаров // Дзеркало тижня. – 2008. – № 8. – С. 3.
3. Доповідь Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо виконання Україною обов'язків та зобов'язань, у тому числі Резолюція ПАРЄ №1466 та Рекомендація ПАРЄ №1722 від 5 жовтня 2005 року [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: <http://castle.minjust.gov.ua/0/news/7119>.

4. Парламент може обрати у четвер свою частину Конституційного Суду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,2469403,00.html>.

5. Закон України «Про внесення змін до розділу IV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про Конституційний Суд України» : від 4.08.2006 р., № 79-V // Офіційний вісник України. – 2006. – № 32. – Ст. 2303.

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення підпункту 1 пункту 3 розділу IV Закону України «Про Конституційний Суд України» (в редакції Закону України від 4.08.2006 р., № 79-V) (справа про повноваження Конституційного Суду України) : від 26.06.2008 р., № 13-рп/2008 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 52. – Ст. 1742.

7. Тодыка Ю. Н. Конституция Украины – Основной Закон государства и общества : учеб. пособие / Ю. Н. Тодыка. – Х. : Факт, 2001. – 608 с.

8. Колісник В. П. Конституційні зміни та їх скасування як віддзеркалення роздоріжжя української демократії / В. П. Колісник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khp.org.ua/index.php?id=1286780557>.

9. Закон України «Про Конституційний Суд України» : від 16.10.1996 р., № 422/96-ВР (у редакції Закону України № 2592-IV : від 07.10.2010 р.) // ВВР України. – 2010. – № 10. – Ст. 63.

10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ч.2, 3, 4 ст.219 Регламенту Верховної Ради України (справа про Регламент Верховної Ради України) : від 01.04.2008 р., № 4-рп/2008 // Вісник Конституційного Суду України. – 2008. – № 2. – С. 14.

11. Конституція України : від 28 червня 1996 року № 254/96-вр (у редакції Закону України : від 4.02.2011 р. № 2952-VI) // Офіційний вісник України. – 2011. – № 8. – Ст. 367.

12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Вищої ради юстиції про офіційне тлумачення положення частини п'ятої статті 20 Закону України «Про судоустрій України» (справа про звільнення судді з адміністративної посади) : від 16.05.2007 р., № 1-рп/2007 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 48. – Ст. 1992.

13. Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про Законопроект № 4180 з внесеними до нього поправками) : від 12.10.2004 р., № 2-в/2004 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 42. – Ст. 2777.

14. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ч.5, 6, ст.13 Закону України «Про статус народного депутата України», ч.4 ст.61 Регламенту Верховної Ради України та офіційного тлумачення положень п.6 ч.2, ч.6 ст.81, ч.6 ст.83 Конституції України, ч.4 ст.13 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про перебування народного депутата України у депутатській фракції) : від 25.06.2008 р., № 12-рп/2008 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 52. – Ст. 1741.

15. Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 102 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» (2222-15). Закону України «Про внесення змін до розділу IV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про Конституційний Суд України» (79-16) : від 05.02.2008 р., № 6-у/2008 // Вісник Конституційного Суду України. – 2008. – № 2. – С. 53.

16. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності)

Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) : від 30.09.2010 р., № 20-рп/2010 // Вісник Конституційного Суду України. – 2010. – № 5. – С. 36.

17. Витрук Н. В. Конституционное правосудие. Судебно-конституционное право и процесс : учеб. пособие / Н. В. Витрук. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Норма: ИНФРА-М, 2011. – 592 с.

18. Селіванов А. О. Питання теорії конституційного правосуддя в Україні: актуальні питання сучасного розвитку конституційного правосуддя / А. О. Селіванов, А. А. Стрижак. – К. : Логос, 2010. – 276 с.

19. Ткаченко Ю. В. Конституційна законність як принцип конституційного ладу /

Ю. В. Ткаченко // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 875–883 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10tjvpkl.pdf>.

20. Веніславський Ф. В. Спеціально-дозвільний принцип у конституційно-правовому регулюванні / Ф. В. Веніславський // Вісник Акад. правових наук України. – 2009. – № 2 (57). – С. 57–67.

21. Хабриева Т. Я. Теория современной конституции / Т. Я. Хабриева, В. Е. Чиркин. – М. : Норма, 2007. – 320 с.

22. Шемшученко Ю. С. Теоретико-методологічні проблеми сучасного конституціоналізму та державного управління в Україні // Влада в Україні: шляхи до ефективності / [ред. рада : О. Д. Святоцький (голова) та ін.]. – К. : Ін Юре, 2010. – 688 с.

Любченко О. О. Верховна Рада України versus Конституційний Суд України: доля Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV / О. О. Любченко // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 486–492 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11loodku.pdf>

Досліджено окремі аспекти проведення проміжної конституційно-правової реформи 2004 року на підставі аналізу рішень парламенту України і Конституційного Суду України, проаналізовано дотримання демократичних засад ухвалення рішень Верховною Радою України та Конституційним Судом України, що стосуються Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року.

Любченко А. А. Верховная Рада Украины versus Конституционный Суд Украины: судьба Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины» от 8 декабря 2004 года № 2222-IV

Исследованы отдельные аспекты проведения промежуточной конституционно-правовой реформы 2004 года на основании анализа решений парламента Украины и Конституционного Суда Украины, проанализированы соблюдение демократических основ принятия решений Верховной Радой Украины и Конституционным Судом Украины, которые касаются Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины» от 8 декабря 2004 года.

Lyubchenko O.O. Verkhovna Rada of Ukraine versus Constitutional Court Of Ukraine: «About the Constitution of Ukraine Making Changes» Act's Adopted On the 8 Of December 2004 Year № 2222-IV

The certain aspects of intermediate constitutional-legal reform of 2004 year realization based on the Ukrainian parliament and Constitutional Court of Ukraine decisions analyzing are researched in the scientific article. The observing of making decisions democratic fundamentals concerning «About the Constitution of Ukraine making changes» Act adopted on the 8 of December 2004 year.